materiæ configurationem vel *agglomerationem*, cogitationem et ipsum cogitationis subjectum producere? Nulla enim est connexio inter cogitationem et proprietates materiæ nobis cognitas. Insuper alibi demonstrabimus subjectum cogitans a materia esse distinctum. Ergo, etc.

2° In formatione variorum corporum, præsertim organis instructorum, maxima relucet intelligentia : omnes partes admirabili connexu inter se devinciuntur, perfecta harmonia ad totum concurrunt : atqui perabsurdum est ordinem tam perfectum ex cæca atomorum concursione prodiisse. Ergo, etc.

3° Multo magis repugnat orbem universum aliam non habuisse causam; nam ubi deprehenditur ordo conspicuus et dispositio partium admirabilis, ibi adfuisse causam intelligentem et sapientem necesse est. Quis, videns domum bene ordinatam quoad portas, fenestras, cubicularia, caminos, cæterasque partes, persuasum habebit eam casu fortuito sic factam esse? Idem dici potest de statua, tabella, libro, etc. Ergo a fortiori de mundo.

4° Conservatio perfectæ hujus rerum dispositionis absurdius adhuc fortuito atomorum concursui tribueretur; quod enim est fortuitum, nullam habet firmitatem : si in uno instanti aliquis videatur ordo, in posteriori momento nova commotione destruitur : at ex pluribus annorum millibus orbis in eadam mirabili dispositione constans remanet, et nulla mutationis apparentia in eo deprehenditur. Ergo, etc ; aliunde, etc.; insuper, etc. Ergo...

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°. Per totam æternitatem infinitæ esse potuerunt atomorum in sese incurrentium dispositiones : atqui inter illas dispositiones præsens rerum universitas continetur. Ergo, etc.

R. 1°. *Nego maj.* Tales quippe atomorum compositiones ad summum *potentia*, non vero actu infinitæ essent. Ergo admitti non potest eas in numero infinito exstitisse.

R. 2°. *Nego min.* Nam 1° existunt in mundo spiritus :

atqui spiritus nulla ratione inter varias atomorum dispositiones continentur. 2° Aliqua debet esse proportio inter causam et effectum; atqui nulla est proportio inter fortuitum atomorum concursum et perfectum ordinem qui in orbe conspicitur : quis enim serio dixerit oculos fortuito casu factos esse ad videndum, aures ad audiendum, nares ad olfaciendum, pedes ad ambulandum, etc.? 3° Ordo mundi est constans; terra, luna et cuncta sidera easdem subeunt conversiones : eodem modo plantæ se reproducunt, animalia sese regenerant, et species diversæ non confunduntur. Porro tanta rerum et stabilitas mera cæcarum atomorum productio esse non potest. Ergo, etc.

Obj. 2°. Quotidie plurima nascuntur animalia ex sola corruptione; v. g., vermes in carnibus : ergo similiter corpora nunc existentia ex limo terræ vel ex fortuito atomorum concursu oriri potuerunt.

R. Nego. ant. Apud omnes enim historiæ naturalis peritos nunc constat nulla produci animalia sine semine : cum autem semen in varia loca sæpe asportetur ibique diversis causis nobis incognitis foveatur, hinc accidit ut plurima nascantur animalia, quorum non facile originem detegimus : non ideo tamen corruptioni tribuenda sunt; v. g., nulli vermes nascuntur in carnibus, quando muscæ ova sua in eas deponere non potuerunt. Ergo, etc.

Multis aliis rationibus systema Epicuri refelli posset ; verum tot manifestis absurditatibus scaturit, ut quæ jam diximus abunde sufficiant. Vide Fénelon, 2e part., et opus exquisitis versibus latinis scriptum, cui titulus : *Anti-Lucretius*.

Non necesse est systemata recentium atheorum, in nefandis operibus, et præsertim in exsecrabili libro inscripto *Système de la nature*, exposita singulatim refellere. Illorum absurditas ex dictis patet, et ex dicendis evidentius patebit. Utiliter legentur opus dictum : *les Helviennes*, etc., auctore Barruel, t. I et II, et aliud cui titulus : *Examen du Matérialisme*, par Bergier; doctiss. card. Gerdil, etc.

§ II. — Exponuntur argumenta physica Dei existentiam astruentia.

Tot confici possent argumenta physica ad demonstrandam Dei existentiam quot sunt partes in orbe universo. Sed duo tantum proponemus, unum generale, ex inspectione orbis petitum, et alterum speciale, ex formatione corporis nostri depromptum.

ARGUMENTUM PRIMUM.

Ex inspectione orbis petitum.

PROPOSITIO.

Ex mirabili dispositione orbis demonstratur Deum existere.

Prob. Ut ex orbis inspectione demonstretur Deum existere, duo sufficiunt, nempe 1° ut in eo mirabilis existat ordo, et 2° ut ille ordo soli Deo tribui possit : atqui hæc duo constant.

I. *Mirabilis existit ordo.* Ubi enim conspicimus multiplicitatem entium omnis generis, mirabilem inter ea concentum, accuratam omnium partium illarum consensionem, demirandam specierum fecunditatem et perpetuam rerum conservationem, ibi mirabilem adesse ordinem fatendum est : atqui tales perfectionis characteres ubicumque videmus in orbe.

1° *Multiplicitatem omnis generis entium.* A lucentibus enim corporibus quæ supra nos volvuntur, usque ad ultimas materiæ particulas, quot species diversæ entium ! quis eas dinumerare posset ? Stupendi cœlestes globi capitibus nostris suspensi suo splendore nos delectant, sua multitudine nostram mirationem excitant, sua distantia prope infinita, sua mole ingenti nos stupefaciunt. Terra, respectu illorum, est velut punctum vix sensibile, innumeras tamem multitudines animalium, plantarum et mineralium super illam circumspicimus : quanta enim dici possent ab elephante ad vermiculos ; ab aquila ad musciculas ; ab enormibus cetis usque ad pisciculos vel minimas conchas ; ab altissimis cedris ad humiliores herbas ! Ergo, etc.

2° In tanta multiplicitate entium *mirabilis adest concentus.* Stellæ, velut exercitus mirifice compositus, stant in firmamento, sol et luna alternis vicibus nos perlustrant, mare inter limites sibi assignatos fideliter sistit, profundæ illius aquæ plurimo sale miscentur, et sæpe vehementer agitantur, ne corrumpantur et putrescant ; sustinendis deferendisque navibus inserviunt, et plagas atque gentes a se longe distantes quasi adunant. Immensa aeris substantia ad conservationem vitæ animalis omnino necessaria, terram circumcingit, et cunctorum constitutioni optime est accommodata : si tenuior esset, eis non sufficeret ; si crassior, ea suffocaret. Solida est terra, ut nos aliaque entia gravia sustineat : si multo foret mollior, in ipsa sicut in aquas immergeremur ; si paulo durior, nec fodi nec coli posset. Radii solis superficiem maris calefacientes, aquas dilatant, ab extraneis substantiis separant, in subtiles vapores reducunt, qui sursum elevati, nubes componunt, atmosphæram temperant, pluviam in terram distillant. Pro diversis animalibus, sive in aquis natantibus, sive in aere volantibus, sive in terra degentibus, varia parantur alimenta : singulæ eorum species suos habent mores, quos non mutant ; ad specialem finem destinatæ, ab illo non recedunt, etc. Ergo 2°, etc.

3° *Singularis est consensio inter varias* uniuscujusque entis partes et inter *partes totius orbis.* Quam mirum est plantarum artificium ! Singulæ enim constant tubulis et canalibus, quorum alii ad excipiendum aerem, et alii ad succos nutricios e visceribus terræ extrahendos destinantur. Quid mirabilius corporibus organicis ? quam perfecta ordinatio inter diversa eorum membra, inter partes singula membra constituentes ! Quis, v. g., accuratam oculi, auris, cordis, nervorum, fibrarum, arteriarum, venarum, etc., constructionem attente considerans, optimam eorum in cunctis individuis proportionem demirans, statim non exclamaret manifestos ibi adesse infinitæ sapientiæ characteres ! Adhuc mirabilior est istiusmodi ordo in animalculis quæ ope microscopiorum nunc dete-

guntur ; in aqua communi; v. g., infinitæ multitudines hujus generis entium existunt, vivunt et natant, sicut magni pisces in mari; adeo sunt parva, ait Malzieu, ut vermiculi casei vigesies septies millies millium (27,000,000) eis sint majores. Arenula igitur est respectu illorum sicut globus terræ respectu nostri; verumtamen reperiuntur in eis cuncta organa, cum debita proportione, caro et ossa, nervi et musculi, stomachus et viscera, sanguis et alii humores, etc. Vide Valmont de Bomare, et recentiora de his materiis opera.

Hæc mirabilis consensio in individuis existens, in speciebus, in generibus, et in toto orbe conspicitur : omnia sunt concatenata, ordinata, ad eumdem finem tendentia, totum ex innumeris partibus diversis mirabiliter conflatum efficiunt, sicut variæ colorum et umbrarum distributiones unam tabellam, multæ cohortes militum unum exercitum, diversæ rotæ aliæque partes unum horologium innumeræ litteræ quodam ordine dispositæ unam concionem vel unum poema componunt. Ergo 3°, etc.

4° Non minus *demiranda est entium in mundo existentium fecunditas et conservatio.* Species enim, juxta genus suum, sese perpetuant sine mutatione essentiali. Inter animalia, alia sunt vivipara, alia ovipara, alia varias subeunt metamorphoses; plus vel minus vivunt, deinde moriuntur, et semper eadem reperiuntur. Plantæ sese reproducunt, aliæ per grana certo modo fecundata ope sexuum, ut in animalibus; aliæ per taleas (*bouture*), aliæ per radices; v. g., *les pommes de terre*, etc. Dies et noctes, menses et anni eodem modo sibi succedunt. Easdem directiones tam constanter sequuntur sidera, ut in immensis spatiis quæ percurrunt, motus et reditus eorum exacte computari et certo prædici queant. Ergo 4°, etc.; aliunde, etc. Ergo 1° perfectus ordo existit in mundo. Est factum patens quod a nemine in dubium revocari potest.

II. *Ille ordo mirabilis soli Deo tribui potest.* Vel enim a Deo fuit institutus, vel necessario existit, vel a casu fortuito prodiit: atqui duo posteriora dici nequeunt. 1° *Non existit necessario ;* nam tunc aliter constitui non potuisset: atqui non repugnat illum aliter fuisse constitutum. Insuper demonstravimus materiam non esse necessariam : ergo nec ordo in ea relucens necessarius est. 2° *A casu fortuito non prodiit ;* nam 1° materiæ elementa necessaria et æterna essent, quod repugnat; 2° casus fortuitus est nomen sensu vacuum ; in ea vero hypothesi mirificus et constans ordo sine causa intelligenti existeret : atqui hoc repugnat. Ubi enim sunt fines evidenter intenti et media ad eos assequendos apta, ibi præfuisse causam intelligentem et sapientem necesse est : at in mundo multi conspiciuntur fines evidenter intenti, et media ad eos assequendos aptissima : sic oculi aptiori loco positi sunt ad videndum, aures ad audiendum, etc. Numquid casu fortuito contigit pisces habere squamas et aves plumas? Numquid temerario naturæ ludo animalia manducant, bibunt, crescunt, multiplicantur et easdem species semper servant? Hæc fateri coguntur athei; sed quis tales absurditates patienter audire posset? Nonne qui videt palatium, statuam, tabellam, librum, horologium, etc., statim judicat adfuisse opificem qui hæc fecerit? attamen hæc opera multo inferiora sunt operibus naturæ, domus non generat domos, statua non producit statuas ejusdem naturæ, formæ et speciei, sicut plantæ et animalia. Stolidissimi ergo sunt qui affirmare non erubescunt mirabilem ordinem in mundo relucentem supremæ sapientiæ opus non esse. Ergo, etc.; aliunde, etc. Ergo 3°, etc.

Unde jubilantes exclamare debemus cum Psalmista : *Cœli enarrant gloriam Dei : et opera manuum ejus annuntiat firmamentum* (Ps. XVIII) ; vel atheos practicos redarguere, cum citato Paulo, Rom. I, 20, dicentes : *Invisibilia ipsius* (Dei) *a creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur : sempiterna quoque ejus virtus et divinitas, ita ut sint inexcusabiles.*

Circa præsens argumentum, ex mirabili ordine mundi petitum, legi possunt : Cicero, *de Natura Deorum*, libro 2; Nieuwentyt, *L'existence de Dieu démontrée par les*

merveilles de la nature, 1 vol. in-4° ; Fénelon, *Existence de Dieu* ; Pluche, *Spectacle de la nature ;* Duguet, *Explication de l'ouvrage des six jours ;* Racine, *Poème de la religion ;* Bernardin de Saint-Pierre, *Études de la nature ;* Cousin Despréaux, *les Leçons de la nature*, 4 vol. in-12 ; de Châteaubriand, *Génie du Christianisme*, etc., etc.

Ex mirabili ordine mundi optime concluditur supremam et perfectam existere causam ex qua tanta processerit magnificentia. Stricte vero inde non inferretur hanc causam esse sub omni respectu infinitam : ut rigorosa obtineatur infinitatis ejus demonstratio, recurrendum est ad notionem entis necessarii et infiniti, de quo supra.

Nihilominus probationes physicæ et morales clare ostendunt, unaquæque in ordine suo, supremum existere numen a quo omnia pendent. Ope argumentorum metaphysicorum demonstratur primam hanc causam esse necessariam, æternam et in omni perfectionum genere infinitam. Sicque variæ probationes se invicem fulcientes, invictissimas præbent demonstrationes, quarum, si non omnes, saltem alterutræ ab omnibus apprehendi possunt. Qui, v. g., argumenta metaphysica apprehendere nequirent, ex auctoritate cognoscere poterunt infinitatem Dei, quem certe ex probationibus moralibus et physicis existere norunt.

Unde hæc omnia argumenta, quibus invicte astruitur existentia Dei, licet illius naturam non adæquate manifestent, ut gravissimi momenti habenda sunt.

Solvuntur objectiones.

Obj. Plures insipientiæ characteres deprehenduntur in mundo : ergo mirabili ejus structura demonstrari non potest Deum existere.

R. Nego ant. Affirmare enim non possumus insipientiæ characteres conspici in mundo, nisi cognoscamus supremam intelligentiam ea facere aut permittere non potuisse quæ minus ordinata nobis videntur : atqui certe non percipimus supremam intelligentiam ea facere, etc.;

ad hoc enim necesse foret ut limites supremæ potentiæ nosceremus : atqui hoc manifeste repugnat : ergo, ex apparentibus insipientiæ characteribus qui conspiciuntur in mundo, unum inferri potest, scilicet multa nos latere. Porro nemo non videt quam immerito inde concluderetur vel mirabilem non existere ordinem in mundo, vel ordinem istum supremi Gubernatoris existentiam non arguere. Quis enim, inspiciens horologium in quo nonnullarum rotularum utilitatem non perciperet, concluderet illud sine opifice factum fuisse ? Quanto magis insanus est qui contendere non erubescit mundum supremæ intelligentiæ opus non esse, quia plurima sunt quorum utilitatem vel destinationem non advertit ! Unde eleganter poeta jam citatus (*chant* I, v. 265) :

Et tu crois, ô mortel ! qu'à ton moindre soupçon,
Au pied du tribunal qu'érige ta raison,
Ton maître obéissant doit venir te répondre !
Accusateur aveugle, un mot va te confondre ;
Tu n'aperçois encor que le coin du tableau,
Le reste t'est caché sous un épais rideau,
Et tu prétends déjà juger de tout l'ouvrage.
A ton profit, ingrat, je vois une main sage
Qui ramène ces maux dont tu te plains toujours.
Notre art des poisons même emprunte du secours.

Inst. 1°. Pluvia aliquando decidit in mare, in deserta, in terras incultas, steriles aut jam nimis madefactas, dum alibi segetes præ siccitate pereunt, multa sunt insecta, plantæ et herbæ quæ noxia sunt : ergo plures insipientiæ sunt characteres in mundo.

R. Nego conseq. Deus enim creando mundum nonnullas instituit leges constantes et uniformes, juxta quas iidem effectus in iisdem circumstantiis producuntur : sic aqua maris sole calefacta distillatur, a materiis extraneis separatur, in tenuem vaporem reducitur, cum aere commixta seorsim elevatur, in nubes convertitur : nubes ventis agitantur, huc atque illuc impelluntur et in varias plagas salutares effundunt aquas. Vi autem sapientis hujusmodi legis nonnunquam accidit ut pluviæ in mare, in rupes, in terras desertas incidant, dum alibi segetes siccitate marcescunt ; sed quid inde ? numquid inferen-

dum est institutionem pluviæ non esse sapientem, aut casu fortuito contingere?

Insuper dici potest Deum voluisse ut nostram ab ipso dependentiam agnosceremus, eumque supplices deprecaremur. Alios fines nobis ignotos sibi proponere potuit.

Præterea, ex animalibus venenosis, ex plantis et herbis noxiis efficacia conficiuntur remedia. Aliunde summa Creatoris sapientia tam mirabiliter in his substantiis emicat quam in aliis, videlicet ratione constructionis, propaginis, nutritionis, etc. Ergo, etc.

Hinc concludit Racine, loco citato, v. 303 :

Telle est de l'univers la constante harmonie,
De son empire heureux la discorde est bannie.
Tout conspire pour nous, les montagnes, les mers,
L'astre brillant du jour, les fiers tyrans des airs.
Puisse le même accord régner parmi les hommes !

Quanta ergo est absurditas in eo atheorum ratiocinio: Quædam in mundo nos latent : ergo nullus est ordo, nulla sapientia, vel omnia casui fortuito tribui possunt!

Inst. 2°. Quidam insoliti nascuntur effectus qui vocantur monstra : atqui tales effectus insipientiæ sunt characteres. Ergo, etc.

Nego min. Nam 1° effectus qui consectaria sunt legum sapienter institutarum reputari non debent insipientiæ characteres : atqui effectus insoliti, qui nobis objiciuntur, consectaria sunt legum, etc. Conceptio enim, nutritio et nativitas fœtus secundum leges sapienter institutas fieri solent : si quædam accidentalia naturalem hanc ordinationem deturbent, Deus miraculum operari non tenetur, ne monstruosum nascatur individuum. 2° Tanta sapientia relucet in monstris, ut casui fortuito tribui nequeant ; quis enim; v. g., serio dicet hominem a nativitate gibbosum, claudum, cæcum, etc., casu fuisse formatum ? 3° Etiamsi non perciperemus cur Deus permiserit evenire monstra, evidenter inde concludere non liceret ipsum non existere, aut ipsius existentiam mundum non arguere, aut sapientem ordinem in mundo non conspici vel casu contigisse. Ergo, etc. Hinc D. De Polignac (*Anti-Luc.* I, 9) :

O ratio humanæ mentis, quam cæca superbis!
Hæc in mente Dei si quondam, carcere rupto,
(Atque utinam) aspiceres, proh! quam tibi justa repente
Cuncta viderentur, quæ nunc male cognita damnas !

ARGUMENTUM SECUNDUM.

Ex formatione corporis nostri.

PROPOSITIO.

Ex formatione corporis nostri demonstratur Deum existere.

Prob. Certum est corpus nostrum, mirabiliter constitutum, casu fortuito non existere : ergo a solo Deo formatum est. Vel enim a solo Deo formatum est, vel a matre, vel a materia, vel a natura : atqui tria posteriora dici nequeunt. 1° *Non a matre ;* constat enim corpus humanum in utero matris formari, volvi, crescere, ipsa ignorante quomodo hæc singularis operatio fiat. 2° *Non a materia ;* materia quippe est iners et cæca : nullum habet in se principium activitatis : atqui corpus humanum tot partibus diversis mira proportione inter se colligatis constans, ex causa cæca, inerte et omni cognitione destituta oriri non potest. 3° *Non a natura ;* nam vel natura, abstractive sumpta, est ens aliquod, vel non : si prius, ens istud omnia formans et ordinans, est supremum, a se existens, summe intelligens et independens, proindeque Deus ; si posterius , ergo corpus nostrum e nihilo prodiit, sine causa existit, quod est absurdum. Ergo, etc.

Nullum est ens organis instructum et vivens circa quod simile confici non possit argumentum, ex quo infertur supremum et valde sapientem esse totius naturæ auctorem. Aliunde demonstratur hunc auctorem ex necessitate naturæ suæ existere et ipsius perfectiones nullos agnoscere limites.

ARTICULUS TERTIUS.

DE ARGUMENTIS MORALIBUS.

Argumenta moralia sunt illa quæ exordine morali; v. g., ex consensu hominum eruuntur. Plurima proponi solent, sed duo seligemus, unum ex consensu populorum, et alterum ex stimulis conscientiæ deductum.

ARGUMENTUM PRIMUM.

Ex consensu populorum deductum.

Hoc argumentum, licet in natura humana fundatum et simul ex perpetua traditione depromptum, apud SS. Patres, S. Th. aliosque celebriores theologos non reperitur. Minime igitur necessarium est ad existentiam Dei optime astruendam, et nulla est ratio cur illud ante cætera proferatur tanquam solidius, ut quidam recentiores prætenderunt.

PROPOSITIO.

Ex consensu populorum invicte demonstratur Deum existere.

Prob. Ut ex consensu populorum invicte demonstretur Deum existere, duo sufficiunt, nempe 1° omnes populos fuisse unanimes in admittendo supremo Numine, et 2° hunc consensum invictum esse veritatis argumentum: atqui hæc duo certa sunt.

1° *Omnes populi fuerunt unanimes in admittendo supremo Numine:* hoc enim factum testimonio scriptorum omnium gentium et temporum etiam remotissimorum constat.

Prætermittimus Moysen, omnium scriptorum antiquissimum, Job aliosque auctores sacros qui perfectam tradunt doctrinam de Deo et ejus attributis.

Cicero (*de Legibus*, l. 1, n. 24): « Ex tot generibus « nullum est animal, præter hominem, quod habeat no- « titiam Dei: de ipsisque hominibus nulla est gens tam « immansueta tamque fera, quæ non, etiamsi ignoret « qualem habere Deum deceat, tamen habendum esse « sciat. »

Seneca (*Epist.* 117): « Multum dare solemus præsump- « tioni omnium hominum. Apud nos veritatis argumen- « tum est aliquid omnibus videri. Tanquam deos esse « sic colligimus quod omnibus de diis opinio insita sit, « nec ulla usquam est adeo extra leges moresque pro- « jecta, ut non aliquos deos credat. »

Plutarchus (*adv. Colotem*, p. 1125, edit. in-fol. an. 1624): « Et si terras obeas, invenire possis urbes muris, « litteris, legibus, domibus, opibus, numismate caren- « tes, gymnasiorum et theatrorum nescias: urbem tem- « plis diisque carentem, quæ precibus jurejurando, « oraculo non utatur, non bonorum causa sacrificet, « non mala sacris avertere nitatur, nemo unquam vidit; « sed facilius urbem condi sine solo posse puto, quam, « opinione de diis penitus sublata, civitatem coire aut « constare. »

Alii auctores antiquissimi testantur opinionem divinitatis apud omnes gentes exstitisse. Herodotus aliique scriptores historici mentionem faciunt de religione apud populos quorum historia describunt recepta; Homerus, Hesiodus et alii poetæ celebrant deos; Lucretius laudat Epicurum ex eo quod *primus* contra *horribilem religionis aspectum* insurrexerit (l. 1, v. 64). Constat denique eamdem opinionem jugiter viguisse apud Hebræos, Chaldæos, Ægyptios, Persas, Indos, Arabes, Græcos, Romanos, Gallos, Germanos, etc.

Ubique præterea occurrunt signa et monumenta universalem hanc de divinitate opinionem testantia, scilicet, leges religionem spectantes, cæremoniæ præscriptæ, sacra plus minusve solemnia, dies festorum indicti, templa erecta, sacerdotes instituti, etc. Hæc merito sic exprimit Racine (*chant* Ier, v. 331):

> Oui, je trouve partout des respects unanimes,
> Des temples, des autels, des prêtres, des victimes.

Eadem opinio nunc viget et monumenta ejusdem generis reperiuntur apud omnes populos etiam barbaros, in silvis degentes et incultos, qui saltem aliquod numen agnoscunt, ut historiis authenticis et relationibus viatorum fide dignissimis constat. Ergo 1°, etc.

2° Unanimis ille populorum consensus invicte probat Deum existere, si facile explicetur in sententia theistarum et in opinione atheorum nullo modo possit explicari: atqui res ita se habet.

1° *In sententia theistarum facile explicatur.* Deus enim

in prima rerum origine se hominibus manifestavit, sui existentiam in cunctorum cordibus quodam modo impressit, sua attributa in creaturis et in ordine mundi depicta omnium oculis conspicienda fecit; primi homines hanc fidem, qua imbuti erant, ad sequentes generationes transmiserunt, easque docuerunt supremum conditorem et omnium moderatorem in toto orbe relucentem videre. Sed, decurrentibus sæculis, homines naturam, præsentiam vel operationes Dei explicare volentes, in varios inciderunt errores : hinc idololatria, quæ tamen omnem supremi Numinis notitiam nunquam penitus exstinxit, ut ex infra dicendis patebit. Ergo, etc.

2° *In atheorum opinione unanimis populorum consensus de existentia Dei nullo modo explicari potest.* Celebriores enim athei, inter quos poeta Lucretius, illum tribuunt vel præjudiciis et educationi; vel formidini occasione terribilium naturæ phænomenorum excitatæ : vel ignorantiæ, quæ mirabiles effectus in mundo existentes explicare non valens, eos attribuit causæ occultæ quam Deum vocavit; vel politicæ arti principum, qui Deum excogitarunt ut subditos terrerent eosque facilius subderent : atqui nihil horum rationabiliter dici potest. 1° Dici non potest fidem universalem in existentiam Dei *ex præjudiciis et educatione* ortam esse, quia hæc non sunt universalia et constantia; examini subjecta, facile excutiuntur et mutantur; cum recta ratione conciliari non possunt : contra vero fides in Deum est universalis, constans, eo firmior evadit quo strictiori subjicitur examini, et sub omni respectu rectæ rationi optime congruit. Ergo 1°, etc.

2° *Non ex formidine;* alioquin hæc de existentia divinitatis sententia non esset tam universalis, constans et uniformis. Insuper Deus, in ea hypothesi, ut formidabilis tyrannus haberetur, et tamen ubique repræsentatur ut bonus et beneficus : sic ipsimet Scythæ, licet barbari, Alexandrum alloquuntur (Quint. Cur., lib. 7. n° 33): *Si deus es, tribuere mortalibus beneficia debes, non sua eripere.* Ergo 2°, etc.

3° *Non ex ignorantia;* nam 1° homines omnium locorum et temporum, docti sicut et indocti, mirabiles effectus in orbe conspectos Deo non ita tribuissent, si nullam illius ideam habuissent, et in tali sententia omnes ita perseverare non potuissent, etiam post maximum adhibitum examen. 2° Si Deus non existat, assignanda est causa mirabilium hujusmodi effectuum, quod certe rationabiliter non faciunt athei. 3° Sententia quæ eo firmior fit quo magis in cognitione rerum naturalium proficimus, ignorantiæ adscribi non potest : atqui talis est opinio de divinitatis existentia, ut observat Bacon (*de Atheismo*, pag. 183, edit. in-fol. ann. 1638) : « Deus nunquam « edidit miraculum ad atheismum convincendum, quo- « niam opera ejus ordinaria huic rei sufficiunt : verum « est tamen parum philosophiæ naturalis homines incli- « nare ad atheismum, at altiorem scientiam eos ad reli- « gionem circumagere. Etenim intellectus humanus, « dum causas secundas intuetur sparsas, interdum eis « acquiescere potest, nec ulterius penetrare; verum, « cum tandem catenam earum connexarum inter se et « confœderatarum contemplari pergat, necesse habet « confugere ad Providentiam et Deitatem. »

4° *Non ex arte politica*, et quidem ob multiplices rationes : 1° enim auctores omnium ætatum qui originem artium nobis referunt, de origine theismi et religionis nihil dicunt; 2° repugnat omnes principes et legislatores in hujusmodi figmento tam perfecte sibi consensisse; si Deus non existit, est impossibilis, cum ab alio ente existentiam accipere non possit : quomodo ergo principes ideam rei impossibilis habere potuerint? 3° Multo magis adhuc repugnat eos talem ideam repugnantem, ex hypothesi, et cupiditatibus adversam, cunctis gentibus persuasisse. 4° Quidquid arbitrarium et a solis hominibus statutum est non est firmum et perseverans : « Opinionum enim commenta delet dies, naturæ judicia « confirmat, ait Cicero (*de Natura deorum*, l. 2, n° 5). 5° Fides in divinitatem viget apud populos agrestes qui nullas habent leges nullosque principes politicos, saltem

qui artem fingendi ab aliis principibus ediscere potuerint, etc.; aliunde, etc. Ergo, etc.

Quis sensatus non videt hos aliosque similes atheorum conatus meras esse argutias seria confutatione indignas? Ergo, etc.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°. Constat relationibus viatorum fide dignis plures exstitisse et etiam nunc existere populos barbaros qui nullum agnoscunt Deum : ergo consensus populorum in admittendo supremo Numine non est unanimis.

R. 1°. *Nego ant.* Non facile enim adhibenda est fides relationibus viatorum : 1° quia sæpe non satis diu morati sunt apud populos ut veram opinionem eorum de Deo agnoscerent; 2° quia idiomata eorum non callebant, nec idcirco sermonem de Deo et religione cum illis habere poterant : revera contigit aliquos populos exhibitos fuisse ut atheos, qui postea deprehensi sunt Deum agnoscere et venerari. 3° Communiter viatores crediderunt prædictos populos nullum venerari Deum, quia nec templa, nec altaria, nec ulla sacra apud eos viderunt : at fieri potest ut populus incultus, barbarus, vagus et palabundus, sine domibus et tectis existens, nulla templa, altaria, aliaque signa religionis publica habeat, et tamen aliquam divinitatem admittat. Ex templorum, sacerdotum aut sacrorum rituum existentia recte concluditur populum agnoscere Deum : ex illorum vero defectu inferri non potest populum aliquam ideam Dei non habere. 4° Quia fieri potest ut illi viatores, mala fide, falsa narraverint. Ergo, etc.

R. Nego conseq. Etiamsi enim concederetur quosdam exstitisse et etiam nunc existere populos barbaros qui nullum agnoscerent Deum, non ideo concludendum foret consensum populorum circa Dei existentiam non esse moraliter unanimem : tales quippe gentes incultæ et barbaræ pro nihilo æstimandæ sunt respectu totius generis humani, habendæ sunt sicut infantes et amentes usu rationis carentes : Deum propter defectum attentionis aut

tarditatem ingenii ignorant, non vero proprie negant. Ergo, etc. Eamdam difficultatem sibi proponit sicque eam diluit poeta gallicus pluries citatus (*chant* 1er, v. 375) :

Ces épaisses forêts qui couvrent des contrées
Par un vaste océan des nôtres séparées
Renferment, dira-t-on, de tranquilles mortels
Qui jamais à des dieux n'ont élevé d'autels :
Quand d'obscurs voyageurs racontent ces nouvelles,
Croirai-je des témoins tant de fois infidèles?
Supposons cependant tous leurs rapports certains;
Comment opposerais-je au reste des humains
Un stupide sauvage errant à l'aventure,
A peine de nos traits conservant la figure;
Un misérable peuple égaré dans les bois,
Sans maîtres, sans états, sans villes et sans lois?
Qu'à bon droit, libertins, vous êtes méprisables,
Lorsque dans ces forêts vous cherchez vos semblables.

Inst. 1°. Tota *litteratorum* secta apud Sinenses aperte profitetur atheismum. Ergo, etc.

R. 1°. *Retorqueo argumentum.* Tota secta Sadducæorum apud Judæos immortalitatem animæ negabat : ergo populus judaicus vitam futuram non admittebat. Numerosa erat secta Epicureorum apud Romanos : ergo Romani erant athei.

R. 2°. *Neg. ant.* Communiter enim *litterati* apud Sinenses summo in honore habent Confucium et ipsius libros, quos vocant canonicos : porro libri Confucii fidem unius Dei omnium conditoris et moderatoris sine ulla ambiguitate faciunt. Ergo, etc. Vide P. du Halde. (*Description de la Chine*, t. III, p. 1 et suiv.)

R. 3°. *Nego conseq.* Dicimus enim consensum omnium populorum circa Dei existentiam esse moraliter, non vero metaphysice, unanimem : porro quædam atheorum sectæ non impedirent quin consensus populorum circa Dei existentiam esset moraliter unanimis. Ergo, etc.

Inst. 2°. Ut consensus populorum circa Dei existentiam sit moraliter universalis, debet esse omnium temporum et omnium locorum : atqui præsagire non possumus quænam futura sit opinio populorum circa Divinitatem, nec quid nunc sentiant populi ignoti. Ergo, etc.

R. 1°. Non necesse est ad futura tempora attendere;

eo ipso enim quod huc usque omnes populi crediderint Deum existere, illorum consensus est universalis et constans atque firmum veritatis argumentum, ut ostendimus.

R. 2°. *Nego min.* Quæ enim natura fundantur, semper sunt eadam : atqui opinio populorum circa Divinitatis existentiam natura fundatur. Omnes namque homines sic consentire non potuerunt in admittenda tali opinione sensibus impervia et cupiditatibus adversa, nisi ipsis tradita fuerit et ad eam natura duce impellantur. Per analogiam igitur judicare debemus eamdam opinionem apud populos nobis ignotos vigere, et in futuris sæculis perseveraturam sicut in præteritis existitit. Ergo, etc.

Obj. 2°. Omnes populi fuerunt, unanimes in admittenda deorum multiplicitate : atqui deorum multiplicitas est cumulus absurditatis. Ergo, *a pari*, quamvis, etc.

R. Nego maj. Tota enim gens hebræa unicum agnoscebat et venerabatur Deum, nobiliores philosophi unitatem Dei agnoscebant, et inter gentes saltem multi supremum credebant Deum, cui cæteri dii erant subditi. Vide exquisitum opus inscriptum : *Religionis naturalis et revelatæ principia* (auctore Hooke), t. I, p. 228 ; *Essai sur l'indifférence*, etc., t. III, c. 24, etc.

R. 2°. *Nego consequentiam et paritatem.* Nam 1° consensus populorum circa deorum multiplicatem non erat unanimis ; varii erant dii pro variis temporibus, regionibus et familiis ; unanimis vero fuit circa divinitatis existentiam. 2° Illæ opiniones a præjudiciis vel cupiditatibus oriri poterant ; sic plures deos finxerunt idololatræ, quia unicum Deum omnibus simul providentem animo non capiebant ; libido causa fuit cur altaria Veneri erigerentur, etc. ; at consensus circa divinitatis existentiam a præjudiciis non oritur, quia præjudicia non sunt tam universalia, tam constantia et uniformia ; non a cupiditatibus, cum, e contra, fides in divinitatem cupiditatibus adversetur. Ergo, etc.

Inst. 1°. Credere Deum aliter quam est, idem est ac si non crederetur : ergo polytheistæ, revera Deum non

agnoscebant. Ita D'Alembert (*Eléments philosophiques*, p. 63 et 66).

R. Nego ant. Ingens enim datur discrimen inter existentiam alicujus rei cognoscere, et proprietates ejus recte comprehendere ; quod optime sic explicat Barruel, t. II, p. 146, ipsum D'Alembert premens :

« *Supposons que deux mille personnes me disent avoir vu le philosophe que je réfute : les uns en font un homme très-savant, très-modeste, religieux, débonnaire, très-clair et très-profond métaphysicien ; selon les autres, c'est un homme très-léger, pointilleux, entortillé, glorieux, rusé, irréligieux et très-superficiel. Croirai-je pour cela qu'il n'existe point de D'Alembert ? et dirai-je que croire cet académicien ce qu'il n'est pas, c'est à peu près la même chose que de ne pas croire qu'il existe ? Non, sans doute. Quoique tous ces divers témoignages ne puissent m'autoriser à prononcer sur ses qualités personnelles, je serai au moins très-assuré de son existence, et voilà précisément sur quoi tombe la force de la preuve morale, ou le consentement de l'univers sur l'existence de Dieu.* » Hac via solum demonstratur Deum existere, non vero quid sit, saltem sub omni respectu. Ergo, etc.

Inst. 2°. Admittere principium quo tollitur divinitas, idem est ac si Deus non admitteretur : atqui multiplicitas deorum tollit ipsam divinitatem, ait Tertull. (lib. 1 contra Marcionem, c. 3). Ergo, etc.

R. Dist. maj. Admittere principium quo, etc., idem est ac si Deus non admitteretur, si consectarium hujus principii adversatur, *conc.* ; si non advertatur, *nego maj.* Eodem sensu *distincta minore*, *nego conseq.* Fateor equidem deorum multiplicitatem tollere ipsam divinitatem, quia prorsus impossibile est Deum esse multiplicem vel duplicem, ut volebat Marcio ; talis est sensus verborum Tertulliani. At consectarium hujus principii non advertebant nec concedebant gentiles. Ergo, etc.

ARGUMENTUM SECUNDUM.

Ex stimulis conscientiæ petitum.

PROPOSITIO.

Ex stimulis conscientiæ probatur Deum existere.

Prob. Unusquisque, post scelus patratum, aliquos conscientiæ stimulos experitur : *Hæ sunt impiis assiduæ domesticæque furiæ quæ dies noctesque parentum pœnas a conscleratissimis filiis repentant*, inquit Tullius (Orat. 2 pro Sext. Roscio, n. 67) : at constantes illi conscientiæ stimuli probant Deum existere. Probant enim Deum existere, si a solo Deo proveniant : at prædicti conscientiæ stimuli a solo Deo oriuntur : vel enim a Deo oriuntur, vel ab anima, vel ab alio ente a mente distincto, quod non sit Deus. Atqui duo posteriora dici nequeunt : 1° non ab anima nostra ; nam tunc orirentur necessario vel libere : si necessario, omnes homines sive nocentes, sive innocentes, eos similiter experirentur, si libere, nunquam inviti eos pateremur : at utrumque est falsum : ergo 1°, etc. 2° Non ab alio ente ab anima nostra distincto, quod non sit Deus; nam, præter animam, nihil admittere volunt athei nisi materiam. Manifeste autem repugnat materiam inertem, cæcam, esse causam efficientem stimulorum qui solos excruciant nocentes. Ergo 2°, etc.; aliunde, etc. Ergo, etc.

Stricte loquendo, hæc demonstratio ad universalem de existentia Dei persuasionem reducitur, et est ejus respectus specialis, in quantum, scilicet, Deus ut criminis vindicator habetur.

Nota. Si una ex præcedentibus demonstrationibus seorsim sumpta plenam tantæ veritatis convictionem in mente nostra imprimat, quantam lucem omnes adunatæ generare debent! Certe quilibet in societate educatus, a cupiditatibus liber et recta ratione utens, non magis Dei quam solis existentiam negare potest.

QUÆSTIO SECUNDA.

QUID SIT DEUS SEU QUÆNAM SINT EJUS ATTRIBUTA.

Nomine *attributi* id intelligitur quod de alio prædicatur seu dicitur : cum autem Deus sit ens perfectissimum, nihil de illo dici aut affirmari potest nisi habeat rationem perfectionis. Unde attributa Dei idem sonant ac ejus perfectiones.

Multa olim subtilissime disseruerunt metaphysici et theologi circa Dei essentiam et ejus attributa in genere, quæ tantum, finis intenti memores, indigitabimus, longius de divinis perfectionibus in specie dicturi.

DE ASEITATE SEU EXISTENTIA A SE.

Communius assigant ut primarium Dei attributum, cæterorum fontem et differentiam ejus specificam, *aseitatem* seu existentiam a se, et quidem merito; nam 1° ipse Deus hanc qualitatem ut specialem suum et incommunicabilem characterem assignat, dicens Moysi (Exod. III, 14) nomen ejus quærenti : *Ego sum qui sum : sic dices filiis Israel : Qui est misit me ad vos.* Sensus est : Qui est a semetipso, Qui sum a meipso; quod omnes SS. Patres et Scripturæ interpretes adverterunt. 2° Sancti Patres et doctores *aseitatem* exhibuerunt ut primarium attributum et aliarum perfectionum divinarum fontem : *Si bonum*, inquit S. Bernardus, *de Consid.*, l. v, cap. 6, t. I, p. 449, *si magnum, si beatum, si sapientem vel quidquid tale de Deo dixeris, in hoc verbo instauratur, quod est*, EST. *Nempe hoc est ei esse, quod hæc omnia esse.* 3° *Aseitas* seu existentia a se est attributum quod apprehenditur a mente ut primarium, ut fons omnium perfectionum, per quod Deus a cæteris entibus discrepat. Quærenti enim cur Deus sit justus, sit verax, sit omnipotens, etc., respondebitur quia est infinitus, et est infinitus quia est a se : petenti vero cur sit a se, nihil responderi potest.